

STŘEDOŠKOLSKÁ ODBORNÁ ČINNOST

Obor č. 16: Historie

**Volyňští Češi během druhé světové války na pozadí
příběhu rodiny Majevských**

**Volhynian Czechs during the Second World War on
the background of the story of the Majevsky family**

Autoři: Marek Ludvík

Škola: Česko-anglické gymnázium s.r.o., Třebízského 1010/9, 370 06
České Budějovice 5

Kraj: Jihočeský kraj

Konzultant: Mgr. Petr Klier

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci SOČ vypracoval/a samostatně a použil/a jsem pouze prameny a literaturu uvedené v seznamu bibliografických záznamů.

Prohlašuji, že tištěná verze a elektronická verze soutěžní práce SOČ jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších předpisů.

V Českých Budějovicích dne 5.3. 2023 Marek Ludvík

Poděkování

V první řadě bych chtěl poděkovat Mgr. Petru Klierovi za jeho konzultace a postřehy, které mě vedly k vylepšování mé práce, a za jeho čas, kterého určitě neměl na rozdávání. Zároveň bych chtěl také poděkovat Václavovi Ludvíkovi, který mě k tomuto tématu přivedl, a za jeho nadšení, které mě motivovalo během psaní této práce. K tomu bych chtěl ještě poděkovat Janovi Ludvíkovi a Ondřejovi Ludvíkovi za jejich zpětnou vazbu, konzultaci a za poskytnutí některých materiálů.

Anotace

Ve své práci SOČ jsem se zabýval příběhem volyňských Čechů na pozadí příběhu rodiny Majevských. V této práci chci popsat, jak vypadala Volyň během jak německé, tak sovětské okupace a jak se na obyvatelstvo podepsalo řádění banderovců. Celkově, jak probíhala válka z pohledu volyňského obyvatelstva.

Klíčová slova

Volyňští Češi; druhá světová válka; rodina Majevských; banderovci; mezinárodností konflikty

Annotation

In my SOČ work, I explored the story of the Volhynian Czechs on the background of the story of the Majevsky family. In this paper, I want to describe what Volhynia looked like during both the German and Soviet occupation and how the rampage of the Banderists affected the population. Overall, how the war was from the point of view of the Volhynian population.

Keywords

Volhynian Czechs; Second World War; Majevsky family; banderists; international conflicts

Obsah

1	Úvod.....	6
2	Život na Volyni	7
2.1	Začátky	7
2.2	Vztahy mezi obyvatelstvem a mentalita jednotlivých etnik.....	8
2.3	Za Sovětské okupace (1939-1941).....	9
2.3.1	Polská vs. Sovětská Volyň	9
2.3.2	Průběh sovětské okupace z pohledu obyvatelstva západní Volyně	11
2.3.3	Sovětsko-německá válka v Dubenském újezdu	13
2.4	Německá okupace.....	15
2.4.1	Český Malín	17
2.4.2	Osvobození od německých okupantů	18
2.5	Banderovci.....	18
2.5.1	Německo-ukrajinská spolupráce	19
2.5.2	Teror banderovců	20
2.6	František Majevecký	22
3	Volynští Češi v první československé armádě	25
3.1	Vytvoření prvních českých družin	25
3.2	Karpatsko-dukelská operace.....	25
3.3	Emil Majevecký	27
4	Reemigrační proces a návrat do vlasti.....	33
4.1	Plánování reemigrace	33
4.2	Průběh reemigrace	33
4.4	Božena Majevecká	35
5	Závěr.....	38
6	použitá literatura.....	39
7	Seznam Obrázků.....	40

1 Úvod

Cílem této práce je zmapovat příběh Volyňských Čechů na pozadí příběhu rodiny Majevských a celkově zpracovat příběh Volyňských Čechů intimněji. Téma jsem si vybral, jelikož jsem už kdysi zjistil, že předci mojí rodiny pochází z historicky kontroverzního území bývalého Polska a Sovětského Svazu, a chtěl jsem také lépe samotnému příběhu a všemu, čím si tato část českého obyvatelstva žijící v diaspoře, prožila.

Téma je v literatuře zpracováno ve velkém množství, základem mé práce budou kroniky jednotlivých obcí, kterým se chci věnovat, ale také zároveň knihy autorů, kteří se zabývají Volyňskými Čechy celkově. Vydané knihy bych chtěl podkládat kronikami jednotlivých obcí, aby vznikla práce, ze které si čtenář odnese porozumění příběhů této české menšiny během druhé světové války, ale také si ji bude schopen spojit s příběhy jak rodiny Majevských, tak s příběhy obyvatel jednotlivých vesnic. Nechci se ale na toto téma koukat jenom z „našeho“ pohledu, a tak budu využívat i práce zahraničních autorů. Vedle obecně známých historických faktů, které lze najít v dílech zabývajících se tímto tématem, jsem se snažil tuto situaci popsat z pohledu českých krajanů, kteří v té době na Volyni žili a jejich vzpomínkách, které se mi podařilo dohledat v kronikách jednotlivých obcí. Mým cílem je propojit informace z kronik, ke kterým se budu snažit přistupovat s obezřetností, jelikož jejich pohledy jsou většinou zkreslené, s již vydanými díly a pozastavit se nad nimi. Zároveň jsem si ale naprosto vědom, že v době války bylo těžká zastávat neutrální postoj. I moje prababička, která na Volyni prožila svoje dětství, říkala mému tátovi: „Kdokoliv, kdo přišel, tak nás akorát okrad“.

První část práce bude věnována Františku Majevskému, mému prapradědečkovi. Zde budu popisovat průběh druhé světové války na Volyni a čím si tamní obyvatelé museli projít. Na závěr první části sepišu příběh samotného Františka, jelikož na Volyni žil z rodiny Majevských nejdéle a zažil většinu hrůz a obtížných situací. Druhá část bude zaměřena na příběh Františkova syna, Emila, mého praprastrýce Emil v jednadvaceti letech vstoupil do 1. československé brigády v SSSR, a Karpatsko-dukelskou operací, jelikož právě té se Emil zúčastnil. Mým cílem bude odvyprávět příběh jak Emila samotného, tak jeho brigády na pozadí celé operace. Poslední část se bude věnovat Františkovo ženě, Boženě, mé praprababičce. Zde bych chtěl popsat její příběh jako samotné matky se 4 dětmi, která se dva roky po válce vrátila do své „domoviny“, i když v ní, nikdy před tím nebyla. Zároveň bych chtěl také popsat reemigrační shromažďovací středisko v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích, do kterého se po příjezdu do tehdejšího ČSR dostala. K tomu se také zaměřím na průběh samotné reemigrace.

Překážek v mé práci je hned několik. Zaprvé je to jednostranná interpretace jednotlivých událostí samotným obyvatelstvem, které jsou sepsány v kronikách. K tomu i občasná jednostrannost od českých autorů, jelikož někteří prezentují Čechy jako jenom ty „dobré“. Co se týče zahraničních autorů, u nich je pro moji práci nešťastné jejich rozhodnutí tak trochu vypustit volyňské Čechy, kvůli jejich politické neutralitě, ze svých prací. Rizikem je pak určitě i nedostatek informací ve vojenských archivech ze kterých hodlám čerpat.

2 ŽIVOT NA VOLYNI

2.1 Začátky

Rakousko-pruská válka r. 1866 byla sice krátká, ale zbídačila chudý lid natolik, že hledali způsob, jak se z této obtížné situace dostat. Emigrace do zahraničí nebyla ničím neobvyklým. Destinace poté závisela na finančních možnostech jedinců, ale také na národnostním cítění a míře informovanosti. Mezi nejčastější místa patřila Amerika, poměrně velký počet migrantů pak mířil také na jih na Balkán, ale i na východ. Až politická situace v Rusku vytvořila pro emigraci (nejen Čechů) lepší předpoklady. Největším dílem k transformaci Ruska na atraktivní destinaci přispělo zrušení nevolnictví či náboženská tolerance, které významně ovlivnily hromadný nástup několika vystěhovaleckých vln. Emigrace do Ruska začala ve velkém měřítku již po 2. polovině 19. století, a to do různých částí říše.¹ Avšak zřejmě největší vlna emigrace počínaje 60. lety 19. století směřovala do Volyňské gubernie. Obecně je možné tuto vystěhovaleckou vlnu rozdělit do dvou proudů zejména podle zájmu a uplatnění příchozích.²

Prvním a masivnějším proudem byla zemědělská emigrace. První české osady vznikly v blízkosti měst Rovna a Dubna. Největší počet přistěhovalců pocházel z východních Čech a Česko-moravské vysočiny. Nákup půdy se prováděl většinou hromadně. Skupina přistěhovalců vyslala několik lidí, kteří kraj obhlédli a nakoupili od velkostatkářů půdu. Až poté přijel zbytek skupiny, jelikož i samotná cesta byla velmi nákladná. Někteří jeli vlakem do Lvova a dále povozy až 200 km, jiní jeli povozy až z domova, což bylo časově velmi nákladné. Na Volyni bylo v té době centrum obchodu město Dubno. Tam velkostatkáři vysílali své pověřence – většinou Židy, kteří přijíždějícím Čechům dělali zprostředkovatele. Začátky byly samozřejmě těžké, Čechům bylo totiž poskytnuto jenom provizorní bydlení, nejčastěji ve stodolách. Mnozí po prodání všeho jejich kapitálu nesehnali více peněz než na nakoupení dvou až tří hektarů půdy, a na stavbu obydlí jim už nic nezbylo.³

Přistěhování Čechů na Volyň mělo velký hospodářský a kulturní dopad hlavně na ukrajinskou část Volyně, která bylo oproti té polské zastaralá. V některých kronikách byla právě ukrajinská část Volyně viděna jako naprosto zastaralá a „divoká“ část země. A do jisté míry to byla pravda, ukrajinská část skutečně byla opravdu zastaralejší. I přes to, že s sebou Češi přivezli železné pluhy a jiné nářadí, což dalo možnost lépe zpracovávat půdu a tím zvýšit úrodnost a též příjem, není správné dělat Čechů dělat průkopníky, kteří vysvobodili „jednodušší“ ukrajinský národ ze středověku.

Z plodin se pěstovala především obiloviny a později též chmel, který byl vůbec nejvýdělečnější.⁴ Češi velkým přispěli velkým dílem k rozvoji již existujícího chmelařského průmyslu. V okamžiku, kdy se chmelařstvím začali zabývat Češi, nastal rychlý vzestup v pěstování a sklizni chmele. Toto odvětví hluboce ovlivnilo existenci Čechů na tomto území a poskytlo jim ekonomickou nezávislost v dalším rozvoji. Počátky pěstování chmele byly stejně těžké jako začátky samotných přistěhovalců. Zanedlouho však zkušenosti pěstitelů přinesly ovoce.⁵ V roce 1882 bylo na Volyni sklizeno 5000 pudů chmele (81 850 kg). Toto číslo v průběhu téměř třiceti let dosáhlo pro tuto oblast nevídaných čísel a největší podíl na tom měli

¹MARTINKOVÁ, Dagmar. Na pozvání cara: příběh Čechů na ruské, polské, sovětské a ukrajinské Volyni. s. 12.

²MARTINKOVÁ, Dagmar. Na pozvání cara: příběh Čechů na ruské, polské, sovětské a ukrajinské Volyni. s.12.

³Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁴Tamtéž

⁵MARTINKOVÁ, Dagmar. Na pozvání cara: příběh Čechů na ruské, polské, sovětské a ukrajinské Volyni. s.33.

právě Češi. V roce 1911 už bylo sklizeno 120 000 pudů, tj. 1 964 400 kg chmele.⁶ K těmto výsledkům přispělo i to, že od Čechů se postupně naučili pěstovat chmel i místní obyvatelé, především polští a ruští velkostatkáři s tím, že mnohdy jejich hlavním agronomem či správcem velkostatku byl Čech.

Druhý proud vystěhovalců směřoval do měst, byli to především výrobci a obchodníci ze všech odvětví, učitelé, univerzitní profesori ale třeba taky pekaři nebo mlynáři. Ke konci 19. a na počátku 20. století se dá konstatovat, že pravděpodobně nebylo většího ruského města, kde by nežil žádný Čech.

2.2 Vztahy mezi obyvatelstvem a mentalita jednotlivých etnik

Na Volyni převládali čtyři hlavní národnostní skupiny. Byli to především Ukrajinci, Poláci, Češi a Židé. Několik málo vesnic bylo německých a ve městech žilo malé procento Rusů. Vztah mezi těmito národnostními skupinami závisel jak na národnostním složení samotné vesnice, tak i na geopolitickém postavení. Zvláště vztahy mezi Poláky a Ukrajinci nebyly nikdy nejlepší. Problém Židů a antisemitismu byl zde stejný jako v celé Evropě.

Češi si jako nejslabší skupina vždy zachovávali neutralitu, snažili si nenechat se vtáhnout do žádné cizí politiky. Ukrajinci se k Čechům chovali celkem korektně. Spolužití s Čechy jim přineslo vzestup ve všech oborech činnosti. Časté byly případy vzájemné spolupráce na obdělávání polí, kde mladší generace obou národností pomáhaly jak na poli Čechů, tak na poli Ukrajinců. V některých případech se Češi chovali k Ukrajincům nadřazeně. Na Volyni se říkalo: „Ukrajinec se jde k Čechovi učit, Ukrajinec si jde k Čechovi vydělat a k Čechovi jde krást“. Mezinárodnostní stereotypy samozřejmě nebyly nic nového, zajímavé ale je, že se utvářely už po poměrně krátké době soužití.⁷ Jinak ale ve většině případech platilo, že se Češi chovali k Ukrajincům korektně, jelikož kdyby se nechovali, tak by je pravděpodobně stihnul stejný osud jako Poláky během banderovského řádění.

Poláci byli Čechům kulturně blíže než Ukrajinci. I samotné vzájemné vztahy byly o něco lepší, bylo dost případů, kdy si české děvče bralo Poláka a Čech Polku, což je i případ rodiny Majevských. Česko-ukrajinské svatby byly ojedinělé. V některých vesnicích byly česko-polské vztahy natolik silné a dobré, že spolu dokonce i bojovali, jak je vidět na případu vesnice Kupičov, kde Češi a Poláci odvraceli útoky banderovců.⁸ Rozdíl mezi Poláky a Ukrajinci byl, že Poláci měli lepší společenské vystupování, velice si zakládali na cti. Dá se tedy říci, že vztahy mezi Čechy a Poláky byly až na nějaké výjimky kladné

Stejně jako u všech národností na Volyni se nedá vyloženě říct, že někdo byl dobrý, i když narativ, že Češi byli právě ti dobří koluje mezi autory, zajímající se o toto téma, celkem často. I zde platí, kolik lidí, tolik povah. Češi žili a vyrůstali v tvrdých podmínkách, hodně a těžce pracovali, a to se muselo promítnout i do jejich charakteru. Byli přímější než jiní.⁹ Zajímavé je, že i přes jejich odloučení od České země, cítili velkou národní hrdost. Je až neuvěřitelné, že do česko-slovenského sboru v Rudé armádě vstoupil každý čtvrtý volyňský Čech.¹⁰ V těžkých a nebezpečných dobách dokázali držet spolu a pomáhat si. I když Češi hodně a těžce pracovali,

⁶ MARTINKOVÁ, Dagmar. Na pozvání cara: příběh Čechů na ruské, polské, sovětské a ukrajinské Volyni. s.33.

⁷ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Mirolav Bačovský, osobní archiválie

⁸ Popis českých osad na Volyni-obec Kupičov, Věrná stráž, Josef Toman, 8.12. 1950

⁹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Mirolav Bačovský, osobní archiválie

¹⁰ GAZDÍK, Jan. *Byli u vzniku Československa a pak ho i osvobodovali. Neznámé činy volyňských Čechů* [online]. 2021, 4.8. 2021

hodně šetřili. A to z důvodu, aby si mohli nakoupit více hektarů půdy, zbudovat lepší statky, mít lepší stroje, zkrátka za věci pro zlepšení jejich zemědělské situaci a jejich peněžního zabezpečení.¹¹ Poté ale přišla válka, Sověti a všechno se změnilo.

Židé byli určitě nejodlišnější skupina na Volyni. Ať svým náboženstvím, tak i způsobem života.¹² Tak jako všude jinde, se hlavně pohybovali v obchodu. Na Volyni měli ve své režii přes 80 % obchodů.¹³ Byli chytří, bohatí, velmi bohatí, ale také chudí. K sobě se chovali velice solidárně. Za polského státu bylo velké procento Židů lékařů, právníků, bankéřů i politiků. Vlastnili velký kapitál, továrny, pozemky, cukrovary, pivovary a hodně peněz ve zlatě, carských rublů i amerických dolarů. Žili především ve městech, někde tvořili až polovinu obyvatel. Kvůli jejich náboženství, však byli vyřazeni z téměř veškerého společenského života. S ostatními spolupracovali v obchodě, ve svých podnicích zaměstnávali Ukrajince a Poláky, na polích, kde pěstovali lány cukrovky na smlouvy pro cukrovary. I když nikdy nekradli, i na Volyni přežil stereotyp „židovského šizení“, podle výroků tamějších obyvatel vydělávali na hlouposti jiných. Bohužel jak je známo, jejich osud skončil velmi tragicky.

A jak se Češi dorozumívali s Ukrajinci a Poláky? Většina Čech uměla ukrajinsky a polsky, starší obyvatelé uměli i rusky. Ukrajinci a Poláci, kteří žili v kontaktu s Čechy nebo ve smíšených obcích, a hlavně ti, co u Čechů pracovali, uměli česky nebo alespoň dobře česky rozuměli. Čech s Ukrajincem i Polákem většinou hovořili každý svým vlastním jazykem a nějak se dorozuměli.¹⁴ Téměř všichni Židé uměli česky. Na úřadech se za polské vlády mluvilo polsky, za Sovětů rusky, za Němců ukrajinsky, přímo s Němci však za pomoci tlumočníka německy.

2.3 Za Sovětské okupace (1939-1941)

2.3.1 Polská vs. Sovětská Volyň

Ještě před začátkem sovětské okupace si je třeba uvědomit, že Volyň se před druhou světovou válkou skládala ze dvou rozdílných částí. Ze západní, polské a z východní, sovětské. A rozdíly byly obrovské, největší v zemědělství.

I když to zpočátku s českými zemědělci na východní straně, patřící sovětské Ukrajině, nevypadalo nijak špatně, dlouho jejich hospodářská prosperita nevydržela. Kvůli krachu sovětské politiky, tzv. válečného komunismu realizovaného během občanské války, byla komunistická vláda nucena zavést v roce 1921 tzv. Novou ekonomickou politiku (NEP), která umožnila soukromým rolníkům prodej zemědělských přebytků.¹⁵ Rolníci začali platit část daně jak v hotovosti, tak v zemědělských produktech. A právě této nové hospodářské politice se podařilo oživit ekonomiku celkově, jelikož odměňovala a motivovala rolníky pracovat intenzivněji. Nainstalování nové zemědělské politiky pomohlo znovu postavit na nohy pro Čechy vůbec ten nejdůležitější průmysl-chmelařství.¹⁶ NEP umožňoval českým zemědělcům soukromě hospodařit, pěstovat chmel a jiné průmyslové plodiny. Hospodaření českých rolníků se tak pomalu začalo zotavovat. Zejména v letech 1924-1927 se českým hospodářům dařilo,

¹¹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

¹² Tamtéž

¹³ Tamtéž

¹⁴ Tamtéž

¹⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s.58.

¹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 58.

jelikož cena chmele dosahovala až 200 R/pud. V některých případech se z výdělků rozšiřovala i celá hospodářství.¹⁷

První pětiletý plán, zahájen 1. 10. 1928, měl v jeho průběhu za cíl dosáhnout kompletní kolektivizaci zemědělství. Již téhož roku v prosinci nařídil Stalin proces urychlit, a přitom zlikvidovat bohaté rolníky (kulaky) jako třídu do podzimu 1930. Hromadná kolektivizace, která byla doprovázena násilím a masovými represemi, vedla k prakticky úplnému zespolečenštění, od zvířat až po oděvy. To vyvolávalo prudký odpor rolníků. Ti masově zabíjeli dobytek, hlavně prasata, ovce a kozy. Na největší odpor kolektivizace narazila u středních rolníků, kteří zbohatli díky NEP. Začalo masové vysídlování kulaků i s rodinami, doprovázeno konfiskací majetku a jmění. Místa, kam byli kulaci vysídlováni pak byla různá. Někdo měl štěstí a skončil v sousedním okrese, jiní však byli přesídleni až do nehostinných oblastí v západním a východním SSSR. Mnoho kulaků bylo ale i na místě zastřeleno.¹⁸

Kolektivizace Čechy ožebračila, zbavila je všeho majetku, hospodářsky i kulturně zruinovala. V důsledku kolektivizace ztratili Češi svou ekonomickou převahu, která je chránila před nebezpečím asimilace. Byly vytvořeny kolchozy, obdobné JZD. Postupně se kolchozy rozšířily do všech českých osad. Nevypáčené doplatky za odpracované pracovní jednotky na konci roku 1931 byly úvodem hladové katastrofy, která postihla Ukrajinu a další části SSSR. Těžkou a dlouhou zimu roku 1932 vesnice přežily díky předem vytvořeným zásobám. Celou zimu probíhaly kontroly ("rudá metla"), hledající ukryté zásoby potravin. V srpnu byl vydán dekret o ochraně státního majetku, podle kterého byl stanoven za krádež pěti klasů obilí z pole trest smrti. Nejnižším trestem za krádež kolchozního majetku bylo 10 let tábora nucených prací. Dekret umožňoval provádět trest smrti na místě činu. V roce 1932 pak byly zavřeny všechny obchody a odvezeno z nich zboží, obchod jakéhokoliv duhu byl zakázán a k tomu ještě došlo v zrušení výplat, až už peněžních nebo v naturáliích. Vesnice se tak museli obejít bez potravin ale i jiných důležitých komodit jako nafta, sůl nebo zápalky. V prosinci 1932 byly ve městech zřízeny obchody Torgsinu, kde rolníci mohli kupovat potraviny za zlaté a stříbrné předměty. V zimě, kdy počasí od sebe izolovalo i sousední domy, začaly celé lokality vymírat hladem, množily se hromadně sebevraždy a případy kanibalismu.¹⁹

České vesnice na východní Volyni také zažily hodně hladu a bídy, ale díky vlastním záhumenkům (malý pozemek patřící k hospodářství), zahradám a domácímu zvířectvu mohly přežít. Nejvíce postrádali chleba a brambory. Nejvíce se jedla řepa, z cukrovky vařili sirup, sušili křížaly. Situace se zlepšila až v roce 1934, kdy již bylo možné koupit nějaké potraviny alespoň ve městech. Teprve v roce 1935 byl zrušen lístkový příděl chleba a v obchodech se objevilo větší množství potravin.²⁰

A jak na tom byla hospodářská situace v polské části Volyně? Byli na tom tamější obyvatelé lépe? Určitě, ale ne o moc. Zemědělci na polské straně Volyně totiž bojovali hlavně s daněmi. V době hospodářské krize napsal Náš buditel, že 90 % procent českých rolníků z polské Volyně bylo zadluženo. Nejcitelněji byli postiženy velké zemědělské závody zaměstnávající čeled', které nebyli schopni platit velké daně.²¹ Hospodářská krize se především dotkla pěstitelů chmele, kteří v té době rozšiřovali své podniky, často i za pomoci drahého úvěru. Krize se promítla jak v množství chmelu, tak i v ceně. V roce 1937 byla cena chmele 10 - 20krát větší

¹⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 59.

¹⁸ Tamtéž

¹⁹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 60.

²⁰ Tamtéž

²¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)* s. 27.

než v roce 1929.²² Krize se dotkla více Rovenska, kde u českých zemědělců převažovalo pěstování chmele, naproti tomu v Luckém powiatu (ekvivalent kraje) byla situace příznivější, neboť zde pěstovali ve větší míře i další plodiny, např. řepu.²³

Pro rozvoj svých hospodářství využili Volyňští Češi všeho, co jim mohlo být poskytnuto: úvěry pro rolníky, péče Rolnické komory či podpory družstevnictví. Využívali také pomoci a péče od ČSR. Česká hospodářství se stejně jako před první světovou válkou zaměřovala především na produkci výrobků pro trh. Došlo k rozvoji pěstování průmyslových plodin a sadarství. V důsledku se Češi znovu stali nejbohatší skupinou středních rolníků na Volyni. „Zpráva polského ministerstva vnitra z dubna 1938 uváděla, že zemědělské hospodaření volyňských Čechů bylo zvláště intenzivní a bylo na vysoké úrovni.“²⁴

Obecně platí, že hospodářství na polské straně bylo příznivější než na straně sovětské. Důležitou roli v něm hrála pracovitost českých obyvatel, ale také živnostníci, což se nedá říct o východní části Volyně. Stejně jako u východní části, i zde sloužili rolnické kroužky, jejím úkolem však bylo vedení rolníků k zavádění progresivnějších metod hospodaření. Konaly se odborné besedy, kde si zemědělci navzájem vyměňovali zkušenosti a názory.

2.3.2 Průběh sovětské okupace z pohledu obyvatelstva západní Volyně

Po připojení západní Volyně k SSSR došlo na západní Volyni k obdobným jevům, jako ve 20. a 30. letech na sovětské východní Volyni. Příchod Sovětů Češi očekávali s obavami a rozpaky, i přes dokonale uzavřené hranice před válkou se nějaké zprávy o poměrech v Sovětském svazu do Polska dostaly. Příchodem Sovětů rázem nastaly velké změny. Změny úřední moci, změny hospodářské, politické, náboženské, a i v psychice obyvatelstva.

První organizační změny byly provedeny v obecní správě, když byly zřízeny selsověty (orgány místní samosprávy). Na školu byli dosazeni většinou ruští nebo ukrajinští učitelé a byla zrušena čeština jako vyučovací jazyk. Z kroniky obce Chomout na Volyni vyplývá, že přestaly fungovat všechny kroužky, kromě hasičského, a tímto zásahem utrpěl rázem celý český život ve vsích a takto to bylo podobně na celé Ukrajině. Po čase byl založen svaz mládeže s názvem „Červoný kutok“. Spíš, než svaz mládeže to byl ale pěvecký kroužek.²⁵

Selsovět začal bezzemkům přidělovat půdu. A to většinou z pozemků, které už měly majitele. Např. v obci Chomout na Volyni, bylo bezzemku Fraňkovi, přiděleno kus pole ze statku Jana Červeného. Na kousíčku tohoto pole si pak nasázel zeleninu, a přes celou ves ji chodil zalévat, zbytek pole však nechal ladem.²⁶ Schůze selsovětu se konaly často, chodili jak muži, tak ženy, jelikož účast byla povinná. Na schůzkách hovořili sovětské politruce hlavně o úspěších sovětského hospodářství, o politice a o plánech sovětského státu do budoucna. Na jedné schůzce v Chomoutu, se jeden ze sovětských odborníků rozhovořil o sovětském zemědělství a o sovětských kravách, které nadojí 60 litrů mléka. Načež o tom místní sedlák J. Mašovský nahlas zapochyboval v tom smyslu, že jeho kráva nevypije za den ani tolik litrů vody. Na to se mu od mladého Sověta dostalo takové lekce, že už vícekrát on ani nikdo jiný o pravosti slov přednášejícího v nejmenším nezapochyboval.²⁷ J. Mašovský byl za to označen za nebezpečného

²² Věrná stráž, 5, 1950, č. 45, s. 5.

²³ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)* s. 27.

²⁴ Tamtéž

²⁵ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

²⁶ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

²⁷ Tamtéž

provokatéra a za následek měl být deportován na Sibiř společně s ostatními chomoutskými kulaky. Před tímto osudem ho však zachránila německo-sovětská válka.

Zároveň také byly zrušeny a uzavřeny všechny soukromé obchody. Namísto soukromých obchodů byly zřízeny kooperativy, ty měli sloužit jako obchody se smíšeným zbožím, kde by bylo k dostání od potravin přes oblečení až po všechno pro domácnost. Kooperativy sice byly zřízeny, dlouhou dobu ale byly bez zboží. Bývalí obchodníci, nejvíce Židé, kteří zboží poschovávali, ho opatrně a v malém množství vyměňovali za potraviny. Každá rodina, která si do 17. září (začátek sovětské invaze do Polska) neudělala nějaké zásoby soli, zápalek, petroleje apod., byla v nouzi. Později lidé začali jezdit za nákupy až do vzdáleného Lvova.

Asi po půl roce sovětské vlády začaly být kooperativy zásobovány zbožím, a to právě tím nejžádanějším, solí, petrolejem a zápalkami, a to v ohromném množství a ve špatné kvalitě. Je až absurdní, že i přes nedostatek fundamentálního zboží, bylo k dostání zboží jako voňavky, látky a kožená obuv.²⁸

S příchodem Sovětů byla úplně znehodnocena polská měna. Byl stanoven kurs mezi zlotým a rublem 1:1. Pro porovnání několik málo údajů: za polské vlády stál 1 kg cukru 1 zlotý, za sovětské stál 150 rublů. 0,5 l piva stál 50 grošů, za sovětů 15 rublů. 1 krabička zápalek stála 5 grošů, za sovětů 3 ruble.²⁹ Pokud lidé měli polské zloté, jednak byly znehodnocené kursem a jednak se za ně nedalo nic koupit, protože nic ani nebylo. Polské zloté se za ruble nevyměňovaly, a také by je nikdo měnit nešel, aby na sebe neupozornil, jelikož jak už bylo řečeno u případu pana Mašovského, už v té době byli odpůrci režimu posíláni do pracovních táborů, nejčastěji na Sibiř.

V roce 1940 měli sedláci kromě povinných dodávek obilí, masa a mléka předepsané peněžní daně. Výše daní se určovala nejen podle velikosti statku, ale také z hlediska politického, a v mnoha případech závisela i na vůli předsedy selrady a jeho členů. Byl to počátek k založení kolchozu. Nejvíce se tyto daně dotkly kulaků, těm byla vyměřena tzv. kulzbor (kulacká daň). Ostatní platili daň jednou do roka, kulaci v roce 1940 platili kulzbor dvakrát a na jaře 1941 potřetí. Daň byla vysoká a neúměrná zisku, který plynul z hospodaření na statku v době, kdy lidé museli na druhou a třetí daň vyprodávat dobytek, koně, zásoby obilí určené ke krmení dobytka i na setí, věci z domácností, prodávali vše, co se prodat dalo, v domnění, že zaplacením daní se zachrání před deportací na Sibiř.³⁰ A kolik vůbec bylo v průměrné české vesnici kulaků? Na Chomoutu jich bylo z celkové populace 157 obyvatel „pouze“ 13, takže se nedá mluvit o tom, že by se tyto daně týkaly většiny obyvatel.

To vše bylo doprovázeno státním terorem, který se snažil zničit jakékoliv projevy odporu, zastrašit společnost, rozbít její struktury a vytvořit prostor pro sovětizaci. Hromadné zatýkání začalo s příchodem Rudé armády a trvalo do června 1941. Vůbec nejbezpečnější byli Sověti označováni bývalí polští důstojníci, policisté a četníci, statkáři, továrníci a úředníci. Právě proti těmto skupinám začaly akce už na podzim 1939. Ty největší akce byly provedeny v prosinci téhož roku. K vysídlení došlo z noci z 9. na 10. února 1940, šlo o 140 tisíc osob, z toho 88 tisíc se západní Ukrajinou. Tyto první deportace se dotkly jen několika českých zámožných rodin a nájemců usedlostí polských osadníků.³¹

²⁸ Tamtéž

²⁹ Tamtéž

³⁰ Tamtéž

³¹ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945, s. 69.*

Některé rodiny ale skončili ve vězení, hlavně na hranicích Ukrajiny a Běloruska. Mezi nimi byli i Češi. Rozhodnutím politbyra VKS(b) (Všesvazová komunistická strana-bolševiků) bylo 7 300 vězňů, z toho 3 400 na západní Ukrajinu, a 15 tisíc zajatců (3 750 z východního polského pohraničí) zastřeleno.³² Poté se navázalo na původní vlnu deportace a ve zbytku roku 1940 z Volyně přesídleno 61 tisíc osob, z toho 2 tisíce Čechů.³³

K dalším masovým deportacím došlo ke konci jara 1941. První transporty toho roku začaly už ale 22. ledna. Vysídlované rodiny si mohly vzít potraviny, oděvy, obuv a kuchyňské nádobí do 100 kg, rolníci také drobný zemědělský inventář.³⁴ Na železničních stanicích byli muži oddělováni od svých rodin a zvláštními transporty odesláni do pracovních táborů. Do 22. června 1941 bylo vyvezeno dalších 86 tisíc osob.

Za 21 měsíců bylo z východního Polska podle neúplných údajů vyvezeno 315-330 tisíc osob, z toho 200 tisíc Poláků, 75 tisíc Židů, 25 tisíc Ukrajinců, 20 tisíc Bělorusů, stejně jako několik tisíc Němců, Litevců, Rusů a Čechů.³⁵ Byli to lidé, kteří se Sovětům zkrátka nehodili, buď vlastnili velká hospodářství nebo vyjadřovali svoji nespokojenost se sovětským režimem. Deportace prováděl NKVD, jehož orgány nechávaly rodinám maximálně dvě hodiny na přípravu ručních zavazadel s prádlem, oděvy, obutí, kuchyňským náčiním a jídlem na 1 měsíc.³⁶ Pro zbytek to ale bylo také velmi složité a těžké období. Mimo špatných životních podmínek se i zbývající obyvatelé museli deportace obávat, jelikož v ní začali hrát roli i sousedská udání, mající často nacionální a sociální podklad.

2.3.3 Sovětsko-německá válka v Dubenském újezdu

22. června 1941 hitlerovské Německo přepadlo Sovětský svaz. Zde se začínají odborné práce a kroniky lišit. Podle kroniky obce Chomout na Volyni nebyla samotná invaze až tak velkým překvapením. Údajně to bylo možné předpovědět podle atmosféry na sovětských úřadech, pohybech armády a průzkumných německých výzvědných letadel nad sovětským územím. Toto tvrzení ale odporuje snad naprosto všem odborným pracím, podle kterých byla invaze naprosto nečekaná. A jaká tedy byla pravda? Upřímně jsme trochu skeptický ohledně tvrzení, že by si německých výzvědných letadel všimla pouze venkovská populace, a ne i sověští vojáci, takže bych se spíše přikloňoval k odborným pracím. Samotná válka začal brzy ráno, od Dubna slyšet silné výbuchy, ve vzdálenějších vesnicích to považovali za větší vojenské cvičení. Teprve až po chvíli zjistili, že Němci bombardovali letiště a začala válka. 23.-29.6. 1941 v bitvě u Brodů, Lucka a Dubna nacisté zlikvidovali většinu sovětských sil koncentrovaných na hranicích. Špatně připravená sovětská armáda nesplnila svoje úkoly, množily se dezerce a přechody do německého zajetí, zvláště u vojáků neruské národnosti.³⁷ Zároveň tato bitva vstoupila do dějin jako jedna z největších tankových bitev v historii lidstva, kde se proti sobě postavila rudá armáda s 3 500 tanky a německá armáda s 750 tanky.

22. června 1941 byla neděle a pro studenty to byl konec školního roku. Na Chomoutu na Volyni byl podle zvyku kulturní program a předání vysvědčení. Poté se rodiče s dětmi přesunuli na hřiště před školu, malé děti si jen tak hrály, větší děti hrály volejbal a gorodky (hra, při které se házením dřevěnou tyčí srážejí figury z dřevěných válečků). Po čtvrté hodině se zničehonic

³² Tamtéž

³³ Tamtéž

³⁴ Tamtéž.

³⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 70.

³⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 60

³⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)* s. 72.

objevila skupina německých letadel, asi 20 bombardérů s doprovodem stíhaček. Letěly směrem na Rovno, a tak nízko, že bylo zřetelně vidět černé kříže na křídlech a kabiny letců. Ani většina dospělých si v tu chvíli neuvědomovala to nebezpečí nad hlavami a všichni na ně hleděli jako na zajímavou podívanou. Za několik minut už byly slyšet výbuchy bomb, bombardovali letiště a město Rovno. Teprve v tu chvíli si lidé začali uvědomovat hrůzu, kdyby také jednu bombu byli shodili na školu. Od té chvíle se válka brala jako skutečnost, že tady je a bude hrozná.³⁸

Druhý den, pondělí, proběhl poměrně klidně, jen skupina německých letadel přelétávaly ve větších výškách bombardovat sovětské vnitrozemí, hlavně Kyjev. Samozřejmě také stálý pohyb vojsk Rudé armády.

V úterý ráno letěli Němci znovu bombardovat, ale ve Varkovičích (sousední vesnice) se našli hrdinové, kteří ze střechy školy spustili na letadla kulometnou palbu. Nebyli to žádní vojáci, pouze domobrana. Nato se německá letadla otočila a celý náklad bomb Varkoviče. Následky byly hrozný, 18 lidí mrtvých, mnoho raněných, rozbité domy, ulice a cesty.³⁹

Ve středu byly za dne jen přelety německých letadel a pochod RA směrem na západ k frontě. Ke střetu mezi německými letadly a Rudou armádou nedošlo.

Ve čtvrtek Němci už měli Dubno a po silnici útočili směrem na Rovno. Na Chomoutě se jim postavila na odpor sovětská tanková jednotka. Němci útočili z Moldavy a Kurdybáně (ze západu) dělostřelectvem a tanky. Z ohrožených vesnic na to nejvíce doplatil Krilev, který byl uprostřed palebného ohně, větší část vesnice byla úplně rozbitá a spálená, lidé přišli o všechnu majetek, byli i mrtví. Boj trval celý den, navečer už ale střelba utichla s nejasným vítězem. Chomout z toho boje oproti sousedním vesnicím vyšel šťastně, jedinými škodami byl dům Josefa Bačovského a požární zbrojnice. Po boji ve vesnici zůstalo osm sovětských tanků, všechny kolem silnice, některé spálené, jiné se zdály být nepoškozené i s municí.⁴⁰

I když se očekávalo, že Němci Chomout během pátka obsadí, nebyly přes den zaznamenány žádná aktivita ani od jedné z armád. Až k večeru se do vesnice z východu začali hrnout Rusi s ohromným množstvím děl a tanků. Byla jich plná vesnice a les. Tato noc bylo s největší pravděpodobností tím nejtěžším, čím si obyvatelé Chomoutu museli projít. Některé rodiny s sebou vzaly pár nejn nutnějších věcí a ujížděly pryč do vzdálenějších vesnic. Jiní zůstali, většinou se shromáždilo několik rodin pohromadě ve zděných barácích nebo ve sklepích. Celou noc byl slyšet jakýsi šum, i ten ale k ráno utichl. Když se vesnice probudila, nebylo tam žádného vojáka. Ten den viděli obyvatelé Chomoutu Rudou armádu naposledy, pak až po dvou a půl letech.⁴¹ Za tu dobu museli vykonat dlouhou a strastiplnou cestu ze západní Ukrajiny až k Volze a zpět.

V sobotu odpoledne po silnici od Dubna k Rovnu projely dva německé motocykly s bílým praporem.⁴² V neděli už Němci pochodovali směrem na východ, fronta už byla vzdálena desítky kilometrů a obyvatelé celé Volyně se museli po dva a půl roku potýkat s německou fašistickou okupací, během které došlo k obrovským tragédiím.

³⁸ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Tamtéž

⁴¹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁴² Tamtéž

2.4 Německá okupace

Po německé okupaci se Volyň stala administrativní součástí tzv. Říšského komisariátu Ukrajina. Hlavním městem bylo Rovno, kde sídlil říšský komisař Erich Koch. Komisariát se dělil do generálních okruhů, Volyň patřila Volyňsko-podolského okruhu, který se dále dělil na třicet okresů. Do každého z nich byl dosazen německý okresní komisař (landwirt), zmocněnec pro pracovní síly a zemědělský vedoucí.

Hlavní obětí vlády Ericha Kocha se stali Židé. Nelidsky bylo také zacházeno se sovětskými vojáky a bolševickými aktivisty. Němci vnímali Ukrajinu za zásobárnu a zdroj levné pracovní síly. Během německé okupace také došlo k rozmachu ukrajinského nacionalismu, který ale byl poté ale sám Němci potlačován.

Pro české vesnice se situace s příchodem Němců na chvíli uklidnila. V ochodech bylo ke koupi různé drobné zemědělské nářadí i nějaké stroje, až si obyvatelstvo začalo myslet, že Němci mají zájem na lepším hospodářském vývoji.

Sovětské ruble příchodem Němců přestaly platit a byly nahrazeny ukrajinskými karbovanci. Němci se o Čechy prvním rokem zajímali jen tolik, aby plnili předepsané kontingenty a nařízené pracovní povinnosti.⁴³

Jiné to bylo s Ukrajinci a Židy. Po rozpadu Polska mnoho mladých Ukrajinců uteklo před Sověty za řeku Bug k Němcům, kde byli v Krakově vycvičeni na policisty a úředníky státní správy. Němci si je připravovali jako svoje vazaly na pomoc při likvidování Židů a potírání protiněmeckých živlů na okupované Ukrajině, zároveň jim slibovali spoluúčast a určité pravomoci na řízení státu-Ukrajiny. O ukrajinských nacionalistických hnutích bude psáno později.

Židé byli postiženi hned od prvních dnů, přišli o zaměstnání a pokud nějakou práci od Němců nebo Ukrajinců, byla to ta nejhorší, nejméně placená práce. I zde samozřejmě začaly platit Norimberské zákony, i když jejich realizace vypadala trochu jinak. Židé zde museli chodit označení žlutým kolečkem vpředu na prsou a na zádech. Němci pod záminkou různých slibů záchrany života Židy olupovali o nejceněnější věci, o kožichy, vzácné starožitnosti, obrazy, a hlavně o zlato. Zároveň museli také pracovat na zřízení ghatt. Ty vznikaly i v převážně českých vesnicích. Tím nejznámějším bylo ghetto ve Varkovičích, kde během války docházelo k útěkům. Jejich jedinou nadějí pak byli volyňští Češi. V dubnu uteklo z tohoto ghatta asi 18 Židů. Češi v Demberovce je nasýtili, ale během hodiny přijela ukrajinská policie pod velením německého důstojníka a všechny Židy pochytila. Všichni Židé potom byli odvedeni na kraj lesa a tam vzápětí zastřeleni a zakopáni. V Chomoutu na Volyni si Židé z varkovičského ghatta museli prohloubit a upravit starou pískovnu. Právě tam jich v červnu 1942 ukrajinská pomocná police za dozoru Němců během tří dní 700 povraždila. Několika málo se znovu povedlo uprchnout, na ně se poté dělaly hony jako na zvěř.⁴⁴

Život na Volyni se po čase navrátil do doby naturálního hospodářství, průmyslové výroby nebyly k dostání vůbec. Lidé byli nuceni si veškeré potřebné věci vyrobit sami.⁴⁵ Této situaci ještě přitěžovali němečtí landwirt. Ti de facto nahrazovali selsověty, dohlíželi na několik obcí a kontrolovali, jestli obyvatelé plnili předepsané dodávky. Jejich snahou bylo od obyvatel

⁴³ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁴⁴ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁴⁵ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)* s. 73.

vyždímat co nejvíce potravin, obilí, masa, mléka atd. Kde splnili, rozhodl se určovat další dodávky. Kde nesplnili, tak je nemilosrdně šikanoval. Třeba za nesplnění určitého množství mléka sebral chomoutský landwirt sedlákově krávu, dával peněžité tresty nebo i zmlátil pendrekem hospodáře v jeho vlastním domě.⁴⁶ Kromě předepsaných kontingentů drancovali na vesnicích i němečtí vojáci. Přijížděli do vsi autem, obešli pár statků a kde uviděli větší prase nebo mladý dobytek, tak ho bez řečí zabavili nebo hodili pár karbovanců. Když si rodina chtěla vykrmit prase pro sebe, tak jedině dobře schované ve stodole nebo ve stohu slámy. Landwirt sice povoloval domácí zabijačky, otázkou však bylo, jestli se prase podaří vychovat. Povoloval mletí mouky, a to 15 kg obilí na osobu na měsíc, a to jen po splnění všech dodávek státu. Posbíral odstředivky na mléko, aby si obyvatelé nemohli udělat máslo, dále také v okrese zrušil všechny výroby rostlinných olejů, krup a jáhel, později uzavřel některé mlýny. A nepolevil v jeho dohlížení na dodržování pravidel a pokud zjistil něco, co nebylo podle jeho příkazu, následoval tvrdý trest.⁴⁷

Zároveň ale začal vznikat odpor vůči německým předpisům. Po žních už se všechno obilí neodevzdávalo, schovalo se třeba i do země. Ti vůbec nejšikovnější jedinci zhotovili na mletí mouky „žorna“, která fungovala na bázi šrotovníku.⁴⁸ Samozřejmě se pracovalo v noci s největší ostražitostí. Místo cukru se z cukrové řepy dělal sirup, z loje, který se získával různými způsoby z jatek v Dubně, se vařilo mýdlo. To se pak dobře směňovalo s Ukrajinci. Tím nejdůležitějším artiklem byla výroba samohonky, za tu se dalo vyměnit a koupit vše. Pálila se ponejvíce z cukrové řepy nebo z žitné mouky, která měla větší kvalitu.⁴⁹ Za dodávky obilí v roce 1942 už Němci neplatili penězi, ale dávali tzv. punkty, za ty se mohla koupit látka. Sedláci si tedy za odevzdané obilí pak mohli koupit látku která vystačila asi tak na dvoje kalhoty. Kvalita byla přitom příšerná.⁵⁰

A jak na tom byl obchod? Prakticky stejně jako za prvních Sovětů. V létě 1942 obchod jako takový na Ukrajině přestal existovat. Průmyslové výrobky nebyly k dostání vůbec. Jezdilo se do Rovna vyměňovat potraviny za oblečení. Městští obyvatelé na tom byli ještě hůř než na vesnicích, za mouku, olej, máslo, samohonku nabízeli svoje lepší ošacení. Tomu se samozřejmě snažili Němci zabránit. Na příjezdových cestách do města měli rozestavěné hlídky a prohledávali vozy i pěší, a když našli potraviny, všechny zabavili. Ale i v tomto případě zvítězila odvaha a vynalézavost některých jedinců. Na vozech zřizovali různé skryše, dvojité dna apod.⁵¹

Jednou z těžkých povinností bylo od roku 1942 nasazení na nucené práce do zemí, které byly okupovány Německem. Každá obec musela zabezpečit určitý počet mladých lidí. Totální nasazení se týkalo ročníků 1923-1925. Aby se předešlo nedostatku pracovní síly, vyměřovali okupanti půdu tak, aby zůstala jeden člověk na tři hektary. Někteří se vyhnuli nasazení tím, že si za úplatek nechali zfalšovat datum narození o jeden až dva roky. Větší rolníci si zase mnohdy nechali připsat jako čeled' děti menších hospodářů.⁵² Kromě toho museli všichni občané schopní práce, hlavně muži a chlapci již od 13 let, bezplatně odpracovat pro Němce až několik stovek hodin ročně. V blízkosti Chomoutu se pracovalo především na silnici, v zimě na odklizení sněhu a v létě na údržbě a opravě povrchu. V zimě, když padal sníh, a zvláště za

⁴⁶ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁴⁷ Tamtéž

⁴⁸ Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁵² VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)*, s. 72

vánice se pracovalo nepřetržitě ve dne i noci.⁵³ Tato silnice musela být neustále sjízdná, jelikož to byla jedna z nejdůležitějších a nejfrekventovanějších silnic z Německa přes Kyjev a Charkov do centrální části Sovětského svazu. Kromě práce na silnici měli sedláci pracovní povinnosti s koňmi, jezdilo se do lesů na Smyhu svázat dříví na pilu, a protože to bylo z Chomoutu 50 km, jezdilo se na celý týden. Po zlikvidování Židů se bouraly domy v ghettech, odstraňovací povinnosti připadly na stejné sedláky.⁵⁴ Veřejné práce se konaly i za polského státu, ale vždy v souvislosti s požadavky obce. Byly to tzv. „šarvarky“. Každá rodina podle dospělých členů rodiny a majetku měla odpracovat určený počet hodin (10-20). Kdo neměl o práci zájem, mohl tento dluh vyrovnat penězi. Pracovalo se na opravě obecní cesty a údržbě veřejných míst. Dále pak služební cesty s koňmi, jako doprava starosty na schůze. Tyto cesty připadaly v pořadí na každého sedláka jednou nebo dvakrát do roka.⁵⁵

2.4.1 Český Malín

Příběh volyňských Čechů za německé okupace by nebyl kompletní bez zmínky o tragédii, která se odehrála 13. července 1943 v Českém Malíně. Němci zde pod záminkou kontroly osobních dokladů vyhnali všechno obyvatelstvo na náves. Zde je rozdělili do několika skupin, muže zvlášť, zvlášť ženy s dětmi. Po skupinách pak byli lidé odváděni do Ukrajinského Malína. Někteří mladí muži byli přinuceni hnát ze vsi uloupený dobytek a odvážet nakradený majetek. V Ukrajinském Malíně Němci zahnali všechny muže a část žen po skupinách do kostela, školy a jiných budov, které polili hořlavinou a podpálili.⁵⁶ Většina starších obyvatel, žen a dětí byla odvedena po skupinách nazpět do Českého Malína, kde jim bylo od velících důstojníků řečeno, že budou propuštěni. Místo toho byli však nahnáni do stodol a upáleni. O hrůzách, které se odehrály v Českém Malíně vypověděl Jan Jiří Činka následující: „Někteří lidé se snažili uprchnout-ponejvíce ze školy-a vyskakovali z oken, ale byli sráženi ranami z kulometů a automatů. Také jsem viděl, jak hořely stodoly v Českém Malíně, do kterých Němci zahnali ženy, děti a starce. Spatřil jsem, jak ze stodoly vyběhly dvě děti a prosily německé vojáky, aby je nezabíjeli. Vojáci nabodli děti na bodák a hodili je do ohně.“⁵⁷ Další svědectví pochází od tehdy osmiletého Josefa Řepíka: “Třetí den jsme se vrátili domů. Šli jsme přes spáleniště. Naše stodola byla vypálená, vyhořely i chlévy. Ovce byly zavřené v kůlně a dostaly se ven, až když při požáru vypadla vrata. Měly spálenou kůži na zádech, popálený byl i pes. Když pak začala bouřka, tak pes zalezl v domě pod pec a bál se tak, že ho nikdo nedostal ven. V předsíni jsme měli sporák a letní kuchyň a tam jsme našli babičku. Nemohla se hýbat, tak ji Němci propíchli bodákem – bylo jí sedmasedmdesát. Na dvoře zastřelili Němci kačenu, babičku položili na lavici a tu kačenu jí dali pod hlavu. Ti dacani ještě takhle zesměšňovali smrt starých lidí. Do baráku hodili granát, ale ten naštěstí dům nezapálil.“⁵⁸ Zachránili se jen ti, kteří osudného dne byli mimo obec, a na čtyřicet mužů, jež fašisté vybrali k hnání hospodářského zvířectva do Olyky, kde měli být rovněž zastřeleni. V noci se jim však podařilo uprchnout. Na 374 Čechů, z toho 105 mužů, 161 žen, a 105 dětí, bylo v Českém Malíně zavražděno a upáleno, dále pak bylo vyvražděno a upáleno 26 Poláků, žijících v Českém Malíně, a 132 Ukrajinců z Ukrajinského Malína.⁵⁹ Viníci malínského zločinu nebyli dosud zjištěni a vypátráni. Obecně se ale ví, že vrazi byli příslušníky fašistických jednotek Einsatzgruppen C, která působila v Kyjevské oblasti. Celkem se akce účastnilo asi 1500 mužů. Hlavním úkolem fašistických

⁵³ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁵⁴ Tamtéž

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ Kronika Českého Malína-Josef Alois Martinovský, s. 70.

⁵⁷ Nezapomeneme-pomstíme! s. 13. [online]

⁵⁸ KROUPA, Mikuláš. *Pane nezabíjejte mi tatínka, prosil chlapec v Českém Malíně* [online]. 2021, 12.7. 2021

⁵⁹ Kronika Českého Malína-Josef Alois Martinovský, s. 65.

jednotek Einsatzgruppen bylo udržovat pořádek v týlu fronty. Proto byly vyhledávány a likvidovány nechtěné elementy jako komunisté, Romové, Židé a další.⁶⁰ A je tedy strašné, že Český Malín je ve srovnání s českými Lidicemi nebo anglickým Coventry skoro zapomenut, přitom se tam i na celé Volyni děly daleko větší zvěrstva. Tím samozřejmě nechci naznačovat, že by se tyto události měli zlehčovat, spíš chci dosáhnout toho, aby si lidé připomínali Český Malín stejně vážně jako tragédii v Lidicích, jelikož české obyvatelstvo netrpělo pouze v bývalém protektorátu.

2.4.2 Osvobození od německých okupantů

Už od půlky ledna se východní fronta denně přibližovala k Volyňské oblasti, 25.ledna 1945 pak projížděly přes Dubenský újezd směrem na Rovno dvě kolony tanků, každá asi po dvaceti.⁶¹ Boje o Rovno se ale zatím nekonaly. Během dalších čtyř dní byl relativní klid, poté se začali objevovat zvědové z rudé armády. O den později už se válčilo na Demberovce, vzdálené 30 km od Rovna. Po jednodenním boji Němci ustoupili přes Chomout za řeku Stublo a zničili za sebou most, zaujali nové postavení na vyvýšeném místě nad Kurdybání a na Moldavě. Rudá armáda obsadila Chomout a Žornov, a po dobu asi tří dnů vzájemného ostřelování se Sovětům podařilo zbudovat přes řeku nový provizorní most a přepravit na druhou stranu řeky tanky a těžkou bojovou techniku. Po dělostřelecké přípravě vedené z Chomoutu rudá armáda zatlačila Němce až do Dubna.⁶² Po dalších šest týdnů museli obyvatelé přilehlých vesnic snášet přítomnost vojska rudé armády, jelikož Němci postupně ustupovali z Dubna. První dny vojáci zkrmlili všechno seno, vyměnili nebo sebrali koně a vozy, a co nebylo dokonale schované nebo uzamčené, zmizelo také.⁶³ Obyvatelstvo si za šest týdnů na ten chaos, na vojáky i na téměř stálou střelbu zvyklo. Po ukončení ofenzívy, se místním obyvatelům to ticho zdálo až nenormální.⁶⁴ Z Dubna Němci ustoupili k Brodům, kde se fronta opět na několik týdnů zastavila. Začátkem roku osvobodila Rudá armáda Volyň zcela od německých okupantů. I když se morálka obyvatel určitě zvedla, ještě zde byli banderovci a na sovětský režim se se obyvatelé také moc netěšili, tak se rozhodli, že budou usilovat a návrat do své rodné země. Když přijeli do Rovna důstojníci štábu československého armádního sboru, prohlásili, že vstupem do československé armády si volyňští Češi vytvoří podmínky k přestěhování do ČSR. Navíc 17.3. 1945 vyhlásil okresní vojenský komisariát mobilizaci mužů ročníky 1894-1926.⁶⁵

2.5 Banderovci

Stěžením prvkem, bez kterého nelze dobře pochopit dějiny Volyně před a během druhé světové války, je rozumět důvodům existence a cílů organizace ukrajinských nacionalistů, takzvaných banderovců. Jejich rozporuplný odkaz lze vnímat do dnešních dnů, jak je vidět na mnoha případech, kdy se Ukrajinci snaží prezentovat celou organizaci, jako hrdiny, jako odpůrce komunismu. Tyto pokusy akorát vyvolávají staré konflikty mezi Poláky a Ukrajinci. Toto téma je celkově pro jak polské, tak ukrajinské obyvatelstvo citlivé, jelikož banderovci nebyli o nic menším neštěstím a zlem pro místní obyvatelstvo (především Poláky) než samotná druhá světová válka. Nejednalo se přitom o nějaké bandy, ale o velmi početnou armádu, odhady počtu

⁶⁰ *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel* [online].

⁶¹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

⁶² Tamtéž

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

jejich příslušníků se pohybuje kolem 20 000-200 000.⁶⁶ A kdo vlastně byli? Byli to členové Ukrajinské povstalecké armády (UPA), která se skládala z členů bývalé frakce Organizace ukrajinských nacionalistů (OUN). V roce 1940 se OUN rozdělila na dvě části. První část se po svém vůdci Andrijovi Melnykovi nazývala OUN-M a skládala se především ze starších a umírněnějších členů. Druhá část se nazývala OUN-B (Organizace ukrajinských nacionalistů-banderovci), ta se zaštiťovala jménem Stepana Bandery, který i přes fakt, že organizace nesla jeho jméno, se na vedení strany během druhé světové války vůbec nepodílel, jelikož strávil celou její dobu v koncentračním táboře Sachsenhausen (ironicky tam nakonec skončil i Melnyk), kde byl ale držen v poměrně dobrých podmínkách. Druhá část se skládala se především z mladších a radikálnějších členů organizace.⁶⁷ Tato část ukrajinských nacionalistů měla jednoduchý úkol: pomstít se Sovětům a Polákům a vytvořit samostatnou Ukrajinu. A pro tento účel byla vytvořena UPA, které během války spáchala právě ty největší zločiny spojené s Banderovci. A to je ta nejdůležitější otázka, ve které se OUN-M a OUN-B lišily, v národnosti politice. Vedení OUN-M odsuzovalo teroristické činy namířené proti Polákům, přičemž OUN-B je naopak podporovalo a jejich armáda iniciovala.

I přes nepředstavitelná zvěrstva, která banderovci konali, je třeba poznamenat, že jak Poláci, tak Sověti se k ukrajinskému národu nechovali dobře. V případě Ruska je to jasné. Hrůzné hladomory způsobeny bolševickou hospodářskou politikou. Během let 1922-23 zemřelo mezi 1,5 až 2 miliony obyvatel⁶⁸ a během let 1932-1933 zemřelo podle odborníků mezi 4 až 9 milióny obyvatel.⁶⁹ V případě Polska docházelo v rozporu s předešlými závazky uplatňování násilné polonizaci a pokatoličťování, a dokonce se snažili vymýtit samotné pojmy Ukrajina a Ukrajinec, neboť obyvatelé takzvaných východních krajů oficiálně nazývali Ruteny a zmíněné teritorium Východní Malopolsko. Ministr Stanisław Grabski tvrdil: „Žádný ukrajinský národ neexistuje, ukrajinský národ, to je výmysl komunistů, propagandistická fabulace.“⁷⁰ Nic z toho ale samozřejmě neospravedlňuje zločiny proti lidskosti, které banderovci spáchali. Příklad banderovců je ale také skvělým příkladem toho, že bychom se měli z historie poučit a někdy ji i trochu upozadit na úkor současných problémů. Když vypukla válka na Ukrajině, kam šlo nejvíce uprchlíků a kdo jim nevíce pomohl? Polsko, které z historického hlediska nic neváže k pomoci. I tak se ale upozadili problémy předešlých generací a vzali pod svá křídla více než 1,7 miliónů ukrajinských uprchlíků.⁷¹

2.5.1 Německo-ukrajinská spolupráce

Jak už bylo zmíněno, OUN-B stála hlavně o vytvoření samostatné a „čisté“ Ukrajiny. Příležitost se jim naskytla během německé okupace. Němcům bylo jasné, že všechny ukrajinské pokusy o pomstu nebo o založení vlastního státu závisí na podpoře Německa, a tak počítali s jejich podporou.

A tak byly utvořeny ukrajinské milice a ukrajinské úřady, které spolupracovaly s Němci. Ukrajinská milice (pomocná policie a neplést s UPA) se hlavně podílely na realizaci konečného

⁶⁶ VLACH, Tomáš. Před krutostí Banderovců bledly i německé jednotky SS. Přesto je dnes Stepan Bandera oslavován jako hrdina Ukrajiny. *Reflex* [online]. 2022, 2.3. 2022

⁶⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Dějiny volyňských Čechů II. (1914-1945)* s. 72

⁶⁸ The first man-made famine in Soviet Ukraine 1921-1923-Dr. Roman Serbyn [online].

⁶⁹ 25. listopadu – Den památky obětí hladomoru 1932-1933 na Ukrajině. *Velvyslanectví Ukrajiny v České republice* [online]. 2022, 24.11.

⁷⁰ ŠAJTAR, Jaroslav. Banderovci: Bojovníci za svobodu i proklínání vrazi. Jaký byl jejich pravý příběh? *Reflex* [online]. 2022, 7.3.

⁷¹ Počet ukrajinských uprchlíků v Polsku přesáhl 1,7 milionu. Česko zatím vydalo 150 tisíc speciálních víz [online]. *iROZHLAS.cz*, 2022, 14.3. 2022.

řešení. Během první vlny zabíjení v létě a na podzim 1941 se ukrajinská milice podílela hlavně na samotném zabíjení Židů pod dohledem jednotek Einsatzgruppen.⁷² Během druhé a poslední vlny v létě a na podzim 1942 byly využívány ještě intenzivněji.⁷³ Na Volyni ale nebyly moc využívány koncentrační tábory, místo toho byli volyňští Židé hromadně hnáni k vykopaným jámám, kde se museli svléknout donaha, oblečení složit do balíku, boty postavit vedle, pak vlézt do jámy a lehnout si obličejem k zemi. Když bylo dno jámy zaplněno, tak je postříleli z kulometu a samopalů. Tento proces se opakoval, dokud nebyla jáma plná.⁷⁴ Celkově bylo tímto způsobem zabito 150 tisíc volyňských Židů.⁷⁵ V březnu a dubnu byla ukrajinská milice posílena o členy partyzánské armády UPA. Osudovou chybou ukrajinských nacionalistů ale bylo vyhlášení samostatnosti. Pokus o samostatnost byl totiž Němci okamžitě smeten ze stolu. „My nejsme spojenci, my jsme dobyvatelé sovětskoruských teritorií“, namítal státní sekretář Kundt.⁷⁶ Krátce poté skončili Bandera a další pohlaváři OUN-B ve vězení. Jako reakce na toto zatčení utekla ozbrojená milice do lesů a začala podnikat akce proti Němcům. Odpověď na sebe nenechala dlouho čekat, Němci pálili ukrajinské vesnice, nevraživost se stupňovala. Stále více ukrajinských obyvatel odcházelo do lesa k povstalcům, kteří si začali říkat banderovci po svém vůdci. Tato banderovská organizace se rozrostla do takové síly, že v noci už prakticky ovládali celý venkov, Němci se museli stahovat do měst. Byly i kraje, kde měli banderovci dokonce stále pozice.⁷⁷

2.5.2 Teror banderovců

U banderovců je naprosto nepochopitelná jejich jak národnostní, tak mezinárodní politika. Ve snaze vybojovat samostatnost Ukrajiny vyvražďovali místní obyvatelstvo jiných národností místo toho, aby se postavili proti cizímu vojsku a jednali diplomaticky na mezinárodním fóru se světovými velmocemi. Přitom jak už bylo zmíněno, jednalo se o velmi početnou armádu.

Když povraždili Židy, přišla řada na Čechy a Poláky, přičemž mnohem hůře dopadli Poláci. Zpočátku vraždili rodiny na samotách mimo polské obce, a to tím nejbrutálnějším způsobem. Každý večer byla na obloze záře hořících polských statků.⁷⁸ Časem, jak banderovská organizace sílila, troufla si i na větší polské vesnice. Poláci se ale ve většině případů bránili, někdy se jim to i podařilo, ale takových případů bylo jen málo. Zároveň byla vytvořena tzv. Zemská armáda, která měla za cíl chránit polské obyvatelstvo. Během bránění se však také dopustila zločinech na ukrajinském civilním obyvatelstvu, a právě proto je velmi křehkým tématem mezi Poláky a Ukrajinci. Kdo měl možnost odstěhovat se do města, byl zachráněn. Ostatní venkované se shlukovali z několika vesnic do jedné, kde se ozbrojovali, a v tom pomáhali i Němci.⁷⁹ Přesné číslo polských obyvatel, kteří byli banderovci zabiti, se neví. Odhaduje se, že na Volyni bylo zabito nejméně 10 % polské populace. Přesná čísla se pak liší. Historici jak z polské, tak z ukrajinské strany odhadují, že ukrajínští nacionalisté zabili mezi 80 000-100 000 Poláků, z toho 40 000-60 000 na Volyni, 30-40 000 ve východním Haliči a další tisíce v různých částech tohoto regionu.⁸⁰ Mezi největší masakry patří zabití 628 Poláků ve vesnici Woli Ostrowieckiej

⁷² Timothy Snyder, *The Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing 1943*, s. 210.

⁷³ Tamtéž

⁷⁴ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválé

⁷⁵ Timothy Snyder, *The Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing*, s. 211.

⁷⁶ ŠAJTAR, Jaroslav. Banderovci: Bojovníci za svobodu i proklínání vrazi. Jaký byl jejich pravý příběh? *Reflex* [online]. 2022, 7.3.

⁷⁷ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválé

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ Tamtéž

⁸⁰ 1943 Volhynian massacre, truth and remembrance [online].

⁸¹, a ve Ostrówkach, kde bylo zabito 438 obyvatel.⁸² Vůbec největším masakrem je však takzvaná „Krvavá neděle na Volyni“. Proběhla 11.7. 1943 a během tohoto dne banderovci zaútočili na 167 polských vesnic.⁸³ Útoky pokračovaly celý červenec, celkově bylo napadeno 520 vesnic a osad, zavražděno bylo 10 000-11 000 polských obyvatel.⁸⁴

Češi dopadli o poznání „lépe“. Animosita vůči Čechům částečně zmizela po počátečním vraždění několika českých starostů. Pokud Češi plnili jejich rozkazy, hlavně šlo o potraviny, a nedostali se s banderovci do nějakého konfliktu, měli nějakou šanci na přežití. I přes to bylo v letech 1942-1947 zavražděno 340 Čechů.⁸⁵

⁸¹MOTYKA, Grzegorz. Volyň 1943: genocidní čistka – fakta, analogie, historická politika, s. 132

⁸²Tadeusz Piotrowski, *Poland's holocaust*, 1998, s. 246.

⁸³Timothy Snyder, *The Reconstruction of Nations*, s. 190

⁸⁴Grzegorz Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960*, s. 326-329

⁸⁵Instytut Pamięci Narodowej, *Wołyń 1943 – rozliczenie*, s. 40. [online].

2.6 František Majevský

A na závěr první části se podíváme za životem Františka Majevského, o kterém jsem byl schopen zjistit jenom málo. Z doby, ve které František žil, se bohužel moc nedochovalo a ani se moc neevidovalo, a tak vycházím z jednotlivých informací, které jsem o něm byl schopen získat z kroniky rodiny Majevských a z kronik, které popisovali, jaké povinnosti měly pozice, které František zastával. Františka jsem si pro tuto část vybral, jelikož na Volyni žil celý svůj život, byl svědkem a zažil události, které byly tématy předešlých kapitol.

František pocházel z polské rodiny, už od 5 let byl sirotem, jeho rodiče, a i jeho bratr zemřeli na tyfus. Společně s jeho tří letou sestrou pak byli vychováni u české rodiny Bačovských ve Martinovce. Toto jenom potvrzuje, že na Volyni byly ve většině případů výborné mezinárodnostní vztahy, sousedé si navzájem pomáhali nehlédě na původ obyvatel. Bačovští byli velká hospodářská rodina, vlastnili chmelová pole a byli jedni z největších rodin na Volyni. Na Martinovce se František vyučil na kováře, povolání, které poté dělal celý jeho život. František se oženil s Boženou Váchovou a měli spolu 5 dětí. Do roku 1939 žili v ukrajinské vesnici Bilašov, poté se odstěhovali do vesnice Jezírko, jedno z nejstarších českých vesnic na Volyni (založena 1869).⁸⁶ Nejbližší město bylo Mizoč, kde během války bylo jedno z největších koncentračních táborů pro Židy. František se během války stal starostou Jezírka ocitl se ve velmi nezáviděníhodné situaci vzhledem k tomu, jaké povinnosti měla tato pozice jak během sovětské, tak během německé okupace. Jeho pozice se bohužel nakonec stala i příčinou jeho smrti.⁸⁷

Během sovětské vlády byly zrušeny soukromé živnosti řemeslníků, František tak přišel o svou pozici kováře. Všichni řemeslníci pak byli organizováni v státním družstvu, které ale kvůli nedostatku materiálů přestalo fungovat, to ho donutilo si začít přivydělávat jako kovář „načerno“. Po založení selsovětu sice zastával pozici starosty, v selrady ho však za Jezírko nahradili. Na schůzi vedenými sovětskými politruky se však jako každý musel dostavovat.

Po příchodu Němců měl František možnost opět stát kovářem. Situace se ale jak ve vsi, tak pro samotného Františka zhoršila. Jako kovář musel plnit předepsané pracovní povinnosti, jako občan musel jako každý mužský obyvatel starší 13 let odpracovat až stovky hodin ročně a jak už bylo popsáno v kapitole o německé okupaci, za nesplnění se tvrdě trestalo. U rodiny Majevských pak u jako většiny rodin byly časté krádeže od německých vojáků, brali si hlavně potraviny. Jako starosta pak musel na jaře roku 1942 musel splnit úkol velmi nevděčný-poslat stanovený počet zejména mladých lidí na práci pro Němce, přesný počet občanů, kteří na nucené práce z Jezírka odjeli, však nevíme.

Osudným byly Františkovi Vánoce roku 1942, v této době už na Volyni začínaly původní „čistky“ banderovců. V první fázi „očisťování“ Ukrajiny byli totiž cílem i starostové českých vesnic. 22.12 pak do Jezírka přijela skupina banderovců, vyhnala některé obyvatele v čele s Františkem, postavila je proti zdi a zastřelila je. „Otočila jsem se a viděla jsem, jak tatínka zastřelili. Nikdy jsem se nedokázala té vzpomínky zbavit a pořád jsem na to myslela“ vypovídala Marie Majevská, dcera Františka. Po jeho smrti zůstala na 5 dětí a na celou domácnost jeho manželka Božena sama.⁸⁸ O tom, jak těžké to muselo být netřeba diskutovat.

⁸⁶ Jezírko-obce na Volyni-webová stránka www.volynaci.cz

⁸⁷ Kronika rodiny Majevských-osobní archiválie

⁸⁸ Tamtéž

Samotné Boženě a synovi Emilovi se budou věnovat pozdější kapitoly, jelikož i oni přispěli velkým dílem do historie mé rodiny a reprezentovali Volyňské Čechy v nejlepším světle.

Obr. 1

Obr. 2

3 VOLYŇSTÍ ČEŠI V PRVNÍ ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDĚ

3.1 Vytvoření prvních českých družin

Původně Čeští vojáci v řadách Ruských, potažmo Sovětských vojsk nebylo nic nového. Příběhy Čechů v ruských armádách z první světové války jsou pravděpodobně ty nejznámější. V souvislosti s druhou světovou válkou a českými vojáky v zahraničních vojskách se hlavně mluví o britské armádě a trochu se upozaďuje příběh volyňských Čechů, přičemž jejich důležitost byla pro pozdější formování ČSR zásadní. Navíc také vytvořili vůbec první samostatný armádní sbor v jakékoliv armádě. Dodnes je to jedna z mála složek rudé armády, na kterou se většinou vzpomíná dobře. Narozdíl od jiných složek měla i vlastní české vedení (které ale samozřejmě bralo rozkazy od sovětského vedení), konkrétně Jana Kratochvíla a po něm Sovětům blíže nakloněného generála a pozdějšího prezidenta ČSR Ludvíka Svobodu.

Celkově sčítala tento armádní sbor 16 tisíc lidí, z čehož 10 881 lidí byli právě volyňští Češi. Je nesprávně si ale myslet, že v tomto sboru byli pouze muži. Chuť, popřípadě právo bojovat nebo se nějakým způsobem podílet na získání vlastní domoviny, měly i ženy, konkrétně 266 odvážných žen se rozhodlo vstoupit do armády po dekretu o zrovnoprávnění žen v armádě vydaný tehdejším prezidentem Edvardem Benešem.⁸⁹ To samé odhodlání měli samozřejmě i muži, a to i ti nejmladší. Do armády vstupovali osmnácti, někdy dokonce i mladší chlapci, kteří chtěli bojovat za svoji zemi. Obecně se dá říci, že volyňští Češi byli neskutečně motivovaní vybit si svoje právo na jejich návrat do pozdějšího Československa. Velkou zásluhu na tom má i Ludvík Svoboda, který na Volyni jezdil po některých českých vesnicích a motivoval Čechy ke vstupu do armády, pouze ale jen obrazně řečeno, jelikož odvody byly po dobytí Volyně Rudou armádou povinné. I tak byl ale jméno Ludvíka Svobody na Volyni velmi populární. Pro některé volyňské Čechy byl ale vstup do armády i způsob, jak se alespoň nějak pomstít jejich utlačovatelům, hlavně Banderovcům. Většina Banderovců byla sice zlikvidována buďto sovětskou armádou, výše postavení banderovci byli poté zlikvidováni NKVD. Někteří volyňští Češi se ale podíleli na boji přímo proti banderovcům, kteří se přes Československo snažili dostat k americké armádě. V letech 1946-1947 s nimi byla vedena válka, která skončila v porážce banderovských vojsk, na které se pro změnu podílel můj pradědeček, Václav Ludvík.⁹⁰

3.2 Karpatsko-dukelská operace

Nejvýznamnější akcí, do které se československý armádní sbor s volyňskými Čechy zapojil, byla Karpatsko-dukelská operace. Její odkaz je dodnes dosti rozporuplný. Během komunistické vlády byla Karpatsko-dukelská operace každá rok připomínána jako monumentální vítězství Rudé armády, s tisíce Čechy v jejich řadách. Celá akce však byla zbytečná ztráta hlavně českých životů, všemu se přitom dalo vyhnout, ale nátlak Stalina a urychlené plánování celé akce znemožnili tuto akci řádně naplánovat, aby se předešlo zbytečným ztrátám.

Operace začala 8. září 1944, naproti Dukelskému průsmyku vyrazilo 120 000 vojáků Rudé armády, z čehož 16 000 tvořili Češi, přičemž naprostá většina pocházela z Volyně. Nejznámějším příkladem pro nedomyšlenost celé operace jsou boje u polských vesnic Machnówka a Wrocanky, které dosáhla 1. a 3. brigáda československého armádního sboru. 9. září 1944 Němci zahájili prudkou minometnou palbu z okolních návrší, kterou byli zabiti desítky vojáků. Vojáci byli nuceni se stáhnout do Machnówki a Wrocanky, kde na ně ale byli

⁸⁹ VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)* [online]. s. 79

⁹⁰ *Pokus banderovců o ústup z Polska přes Československo*. Vojenský historický ústav Praha[online].

Němci znovu připraveni a o vesnice se vedly tuhé boje. Dalším problémem byla i nezkušenost mnoha českých vojáků, to platilo hlavně pro mladší, a ještě méně zkušenou část. Někteří vojáci se rozhodli utéct do bezpečí, zde ale byli postříleni vlastními veliteli.⁹¹ Bylo to pravděpodobně asi zde, kde si mladší čeští vojáci skutečně uvědomovali hrůzu a krutost války. Jenom za první den bylo v boji zabito 126 mužů, celkové ztráty však byly 422 mužů.⁹² V reakci na tento neúspěch byl postu generála zbaven Jan Kratochvíl a nahrazen Ludvíkem Svobodou.

V dalších dne se svedly tuhé boje o výšinu 534 a o horu Hirowa. Jednotlivým jednotkám se poté podařilo zmocnit několik strategicky důležitých výšin. Je potřeba také zmínit, že 1749 českých příslušníků armády, z toho 240 volyňských Čechů, bylo staženo z Karpatsko-dukelské operace a vysláno na pomoc Slovenskému národnímu povstání, to ale bylo bohužel v říjnu potlačeno.⁹³ Během 23. září a 6. října byly provedeny útočné pokusy o dobytí hranic ČSR. Velkou nepříjemnost pro obě vojska bylo počasí, celodenní deště se podepsaly na terénu a nepochybně i na morálce vojsk. 6. října pak 1. československý armádní sbor překročil hranice Československa, když se Němci stáhli. Boje poté pokračovaly ještě další měsíc.⁹⁴ Z celkového počtu ztrát 5338 osob byli 932 padlí, 3826 raněných a 580 nezvěstných. Mezi těmito ztrátami bylo i 176 důstojníků, 90 % ve sboru.⁹⁵ Karpatsko-dukelská operace je také neblaze známá tím, že je to jediná vojenská operace, ve které český generál padl v boji. Tím generálem byl Jaroslav Vedral-Sázavský, který tragicky zahynul, když jeho auto vjelo na minu.

Často opomíjená je situace žen na Volyni, které se museli starat o celé hospodářství a o děti úplně samy. K tomu právě po vytvoření československého armádního sboru začal ten vůbec největší teror banderovců, a tak byly vesnice, ve kterých zůstaly ženy až na výjimky snadným terčem pro banderovské rabování. Právě i toto byla situace, ve které se rodina Majejských během války nacházela.

⁹¹ *Slavné dny: 6. 10. 1944 Den překročení hranic na Dukle*. Stream [online].

⁹² VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)* [online]. s 81

⁹³ Tamtéž

⁹⁴ *Slavné dny: 6. 10. 1944 Den překročení hranic na Dukle*. Stream [online].

⁹⁵ VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)* [online]. s 81

3.3 Emil Majevský

O Emilovi toho stejně jako o Františkovi víme velmi málo. Emil se narodil 19. června 1923 v Jezírku. Byl prvním dítětem Boženy a Františka. O jeho dětství nebylo možno nic vypátrat. Jediné zmínky o něm jsem našel, když působil jako voják během války.

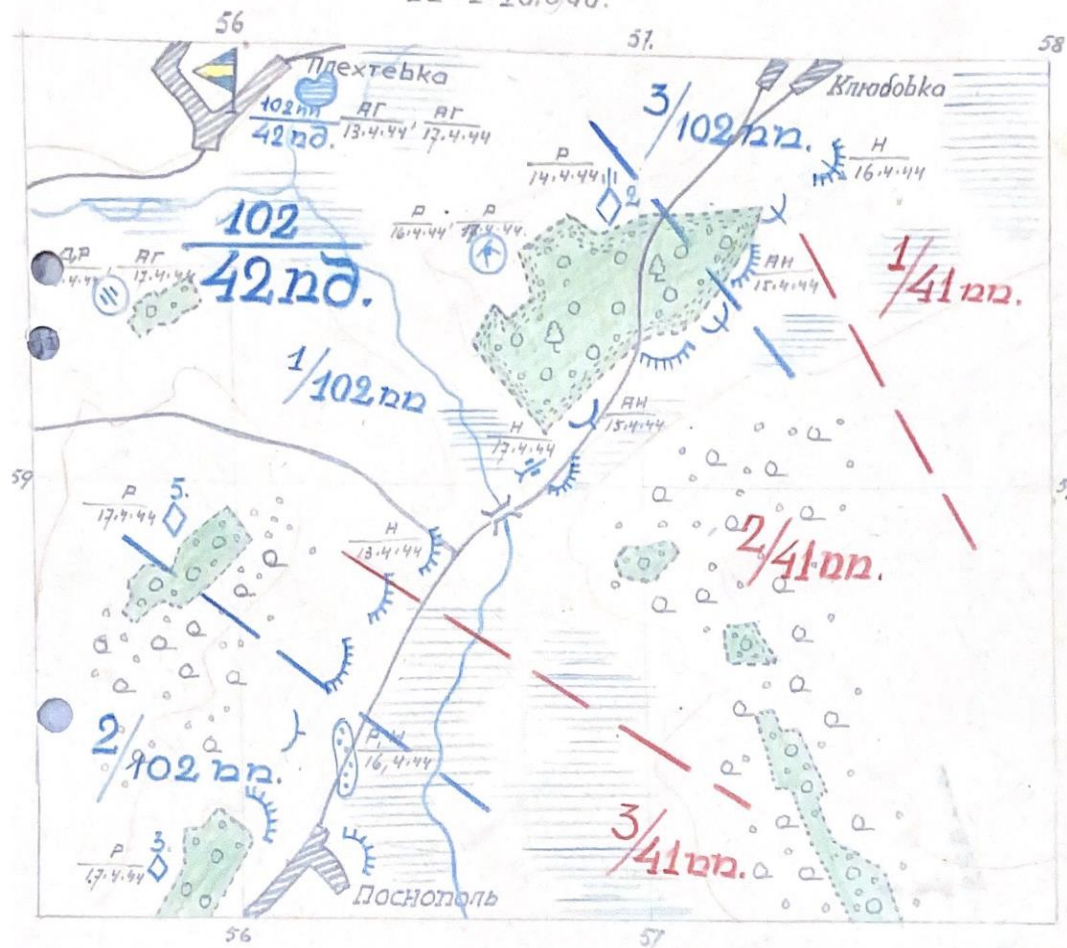
Podle kroniky rodiny Majevských do jezírka v roce 1944 přijel sám generál Ludvík Svoboda, aby verboval muže do armády. Emil se poté stal členem 1. československé brigády v SSSR, konkrétně členem 1. pěší brigády, smíšený předzvědný oddíl. Dosáhl hodnosti vojína. Podle informací, který jsem byl schopen ve Vojenském historickém archivu dohledat, spočívala práce tohoto oddílu, a tedy i Emila, hlavně ve zmapování terénu ale třeba i ve značení cest pro průjezd pro vozidla armády. Po překročení hranic ČSR měl právě tento oddíl vytyčovat hranice Československa, toho se ale bohužel Emil nedožil.

Emil zemřel 8. září 1944 během prvotní akcí během Karpatsko-dukelské operace ve vsi Machnówka, kde se ocitl v Německém obklíčení. Zemřel na zranění od miny. K výročí 15. výročí mu byla za jeho službu a obět' v armádě mu „im memoriam“ udělena Dukelská pamětní medaile. V jezírku tak už na všechno zůstala Božena sama, a právě jí se bude věnovat poslední kapitola.

Obr. 3

СХЕМА.
 ПЕРЕДНЕГО КРАЯ ОБОРОНЫ ПР-КА
 ПЕРЕД ФРОНТОМ 2-б-на 41 пп. к 17.4.44.
 М-1:10.000.

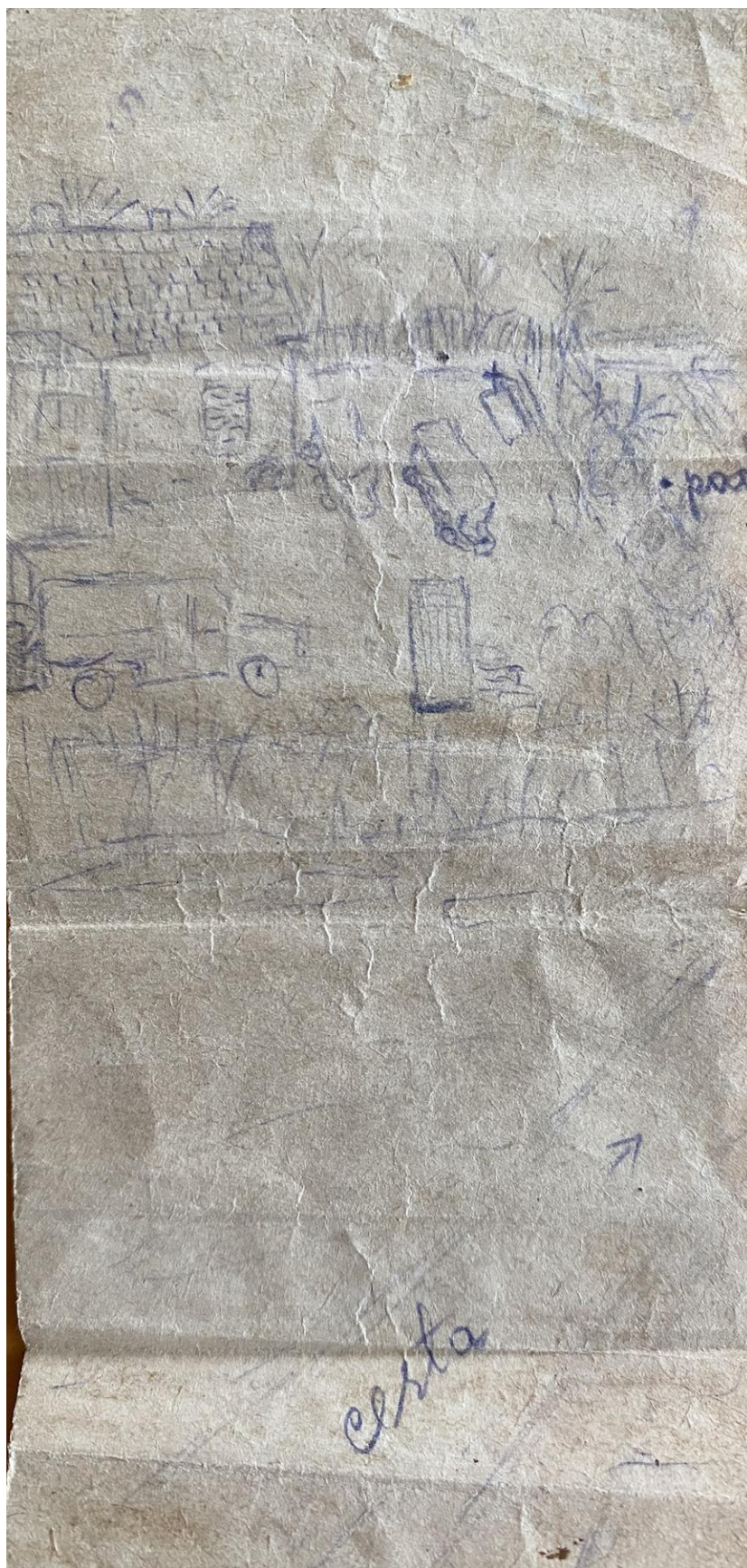
Начальник штаба:

ЛНШ-2 2-б-на:

Obr. 4

Dne 8. IX. 1944.
padl od nepřátelské
míny Milak Majo-
vský v 15 hodin ve
vsi Machova před
Krosnem svým
leží Makeš Oldřich
i Chorvat Ivan.

V prvním vesměs
bojích.

Obr.6

Číslo matriky: 1167

PRESIDENT ČESKOSLOVENSKÉ REPUBLIKY
propůjčuje

DUKELSKOU PAMĚTNÍ MEDAILI
"in memoriam"

M a j e v s k é m u Emilu, nar. 23.6. 1923

Dne 6. října 1959

gen. Kormář
Ministr národní obrany

Obr. 7

4 REEMIGRAČNÍ PROCES A NÁVRAT DO VLASTI

4.1 Plánování reemigrace

Volyň se během války proměnila pro Čechy na neobyvatelné území. Zažili Němce, dvakrát Sověty, ale hlavně se ocitli uprostřed genocidy a uprostřed války vedenou banderovci. Během války mohli každý den do vesnice přijet jedna z armád a vzít si od obyvatel co se jim zlíbilo. To vše vedlo k uvědomění, že Volyň je pro Čechy nebezpečná a neobyvatelná. Reemigrace do Československa byla jediná možnost.

O návrat volyňských Čechů do Československa se mluvilo už během první republiky. Tehdejší vláda však apelovala, aby se tamní obyvatelé neukvapovali, aby neprodávali svoje majetky. Za peníze, které by z prodeje veškerého svého majetku dostali, by v Československu podle tehdejšího předsedy vlády Karla Kramáře vedli obtížný život. Z Reemigrace tedy sešlo.⁹⁶

31. července 1945 vyzvala československá vláda oficiálně zahraniční Čechy a Slováky k návratu do ČSR. Samotným procesem poté byla pověřena jednotlivá ministerstva. Jednání mezi ČSR a SSSR proběhla v červnu 1945. Sovětská vláda povolila sovětským občanům českého a slovenského původu, kteří žili ve Volyňské gubernii, návrat do své vlasti. Jednání se ale protahovala. Předmětem sporu byl pro Čechy proplacení půdy, které jim patřili. K proplacení však nikdy nedošlo. V lednu 1946 byla zřízena československo-sovětská komise, která reemigrační dohodu připravila. K jejímu podepsání ale došlo až 10. červenci, jelikož sovětská strana si dohodu upravovala.⁹⁷ I tak už ale byla vypracována dohoda, a i když zahájení samotného procesu reemigrace ještě nějakou dobu trvalo, na konci tunelu už ale bylo vidět světlo.

O emigraci mohli obyvatelé splňující podmínky poprvé žádat 15. září 1946. Právo na přesídlení měly rodiny, kde otec, popř. žena pocházeli z Česka. Zájemci museli předložit občanské průkazy, potvrzení o pobytu, potvrzení o majetkových poměrech a vojenské knížky.⁹⁸ Majetek a různé stroje se prodávaly Ukrajincům, dělaly se zásoby masa a sádla na cestu a celkově se český život na vesnicích připravoval na odjezd.⁹⁹ Začátek reemigrace byl ale dvakrát odložen. Jako začátek masové reemigrace se dá označit až datum 31. března 1947.

Už kolem 20. března se na Volyň dostali „náhradníci“ za Čechy. Byli to Rusíni, kteří se na Volyň přistěhovali z východního Slovenska od Bardejova. Právě ti měli zaplnit místo po odchodu Čechů. I oni se na Volyň přistěhovali s vizí lepšího života. Jakmile se ale dozvěděli o poměrech, pravděpodobně si uvědomili, že si moc nepolepšili. Stále tu byli banderovci a k tomu ještě velký počet žebráků. Návrat na Slovenko však nebyl možný, hranice byli střeženy.¹⁰⁰

4.2 Průběh reemigrace

Volyňští Češi se do Československa dostali po železnici. Každá rodina si s sebou mohla vzít dvě tuny zavazadel, dva koně a dvě krávy.¹⁰¹ K tomu měla pro bezpečí údajně každá rodina

⁹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)*, s. 22 [online].

⁹⁷ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. s. 75.

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ Tamtéž

alespoň jednu zbraň.¹⁰² Samotné cesty poté byly poměrně strastiplné, vagóny byly přelidněné, a navíc na některých územích panoval velký mráz. Vlaky zastavovaly jenom na větších nádražích. Tam se překážkou stal železniční personál, který si od Čechů vymáhal různé peněžní nebo naturální dávky.¹⁰³ V případě obyvatel Chomoutu byli nuceni obyvatelé dát strojvedoucímu samohonku, špek a uzené. Celé cesty poté trvaly mezi třemi až čtyřmi týdny. Po příjezdu byli volynští Češi umisťováni do několika shromažďovacích středisek po celé republice. Např. Žatec, Šumperk, Rychnov nebo Suché Vrbné v Českých Budějovicích. Právě do tohoto střediska se rodina Majeviských dostala. Toto internační středisko se nacházelo na Dobrovodské ulici, dnes tam místo něj stojí firma SMS Elektro. Po skončení války sloužilo jako sběrné středisko pro osoby německé národnosti ze širšího Českobudějovicka. Po odsunu Němců pak byl připraven pro přijetí transportů reemigrantů z Volyně.¹⁰⁴

Důležité je zmínit, že ještě před odjezdem musel každý občan starší 18 let podepsat reverz, že jsou obeznámeni s ekonomickou a hospodářskou a ekonomickou situací v ČSR. „Podepsaní prohlašovali, že jsou si vědomi skutečnosti, že nemají právní nárok na přidělení živnosti nebo zemědělské usedlosti.“¹⁰⁵ To znamenalo, že mnozí z Čechů si museli najít nové zaměstnání, přestěhovat se do menších usedlostí, domů a bytů. To byl bohužel také příklad rodiny Majeviských. Celkově pak do Československa emigrovalo 33 077 osob, přičemž 30 240 pocházelo z venkova a 2837 z měst.¹⁰⁶

¹⁰² Tamtéž

¹⁰³ NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*. s. 76.

¹⁰⁴ BINDER, Milan a Daniel KOVÁŘ. *Pětidomí: jak se zrodila a jak vyrostla jedna českobudějovická periferie*. S. 86.

¹⁰⁵ VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)*, s. 37 a 38.[online].

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 42

4.4 Božena Majejská

Boženiny rodiče přijeli na Volyň v roce 1868. Narodila se 22. září 1892 jako Váchová. Nikde se ni nic nepíše než do svatby s Františkem. S Františkem měli celkem 5 dětí, nejstarší se jmenoval Emil. Jako druhá se narodila dcera Marie (nar. 1. října 1926), jako třetí se narodil druhý syn Jan (nar. 1. března 1938), čtvrtá Helena (datum narození nevíme) a jako poslední se narodil syn Vašek (17. července 1932).¹⁰⁷

Božena pracovala jako žena v domácnosti a její hlavním úkolem byla tedy výchova dětí a péče o domácnost. Po smrti Františka a Emila však se však situace jak pro samotnou Boženu, tak pro celou rodinu zhoršila. Rodina neměla žádný zdroj příjmu, celá rodina tedy žila z jedné krávy.¹⁰⁸

12. dubna 1947 vyjíždí rodina Majejských z Jezírka a vydává se na cestu do Československa. Cesta jim zabrala necelý měsíc. Po příjezdu byli ubytováni v internačním středisku v Suchém Vrbném v Českých Budějovicích. Zde strávili zhruba dva týdny. Poté jim byl přidělen byt v Heřmanově Huti v části města s názvem Vlkýš, kde žila Božena až do smrti. V tomto domě pak s Boženou strávil celý svůj život její syn Jan, který ochrnul v důsledku očkování proti dětské obrně na půl těla. Zajímavý je pak příběh jejího nejmladšího syna Vaška. Ten po příjezdu utekl do Západního Německa odkud se dostal až do Kanady. Usídlil se v Greater Sudbury, kde pracoval v olejářské společnosti, díky které procestoval celý svět. Poté se oženil a měl stejně jako Božena a František 5 dětí.

Božena v Heřmanově Huti pracovala jako prodavačka. Co je zajímavé, a na co jak můj táta, tak můj děda vzpomínají, že Heřmanova Huť byla jedna z mála obcí v pohraničí, kde nedošlo k úplnému vysídlení Němců. Byli to právě Němci, kteří pracovali v místní sklárně, a tak bylo potřeba, aby zůstali a postupně naučili i Čechy. A právě i Božena měla přátelské vztahy s jedním z Němců ve sklárně. Božena zemřela přirozenou smrtí 10. července 1973.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Kronika rodiny Majejských-osobní archiválie

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Tamtéž

Obr.8

Obr. 9

Tento reemigrační průkaz má platnost dle nařízení min. soc. péče R-800-19/9. z 18. září 1945 jen po provedeném soupisu u místního národního výboru v místě Vašeho bydliště. Soupis u M. N. v místě usídlení proveden. dne <u>16. 5. 1947</u> v <u>Karlině</u> Poznámky: Shrom. středisko v <u>Středisku v Karlině</u> Usídlen dne: <u>10. 5. 47</u> v <u>Středisku v Karlině</u> jako zemědělec, živnostník, v nájemném poměru. Podpis: <u>[Signature]</u> Ve vlastním zájmu pečlivě uschovejte! Duplikáty se nevydávají!	MINISTERSTVO SOCIÁLNÍ PÉČE ODBOR XII.-REEMIGRAČNÍ 29065 ✱ REEMIGRAČNÍ PRŮKAZ
---	--

Obr.10

Bohna Jméno a příjmení: <u>Majerská</u> Den, místo narození: <u>22. 9. 1892</u> Povolání: <u>domácnost</u> Reemigruje z: <u>SSSR-Volyně</u> Dovezená cizí měna: <u>—</u> Datum překročení hranic ČSR: <u>23. IV. 1947</u> Vlastnoruční podpis u nesvéprávných osob zákon. zástupce	ČSR Místo určení V <u>Košicích</u> dne <u>24. IV. 1947</u> Ministerstvo sociální péče L. S. odbor XII. Jednorázová podpora vyplacena v částce Kčs <u>300—</u> Ministerstvo sociální péče L. S. odbor XII. 24. IV. 1947
--	--

Obr.11

5 ZÁVĚR

Ve své práci jsem si vytyčil cíl popsat příběh volyňských Čechů na pozadí příběhy rodiny Majevských a jsem toho názoru, že se mi to povedlo. Příběh volyňských Čechů jsem chtěl říci více intimněji, aby si byl čtenář schopen spojit příběhy volyňských Čechů s rodinou Majevských, ale také třeba s obcemi jako jsou Chomout, Martinovka, Jezírko nebo třeba Kupičov.

Z mé práce si snad čtenář odnese porozumění této české menšiny, žijící v diaspoře. Proč měli život o tak těžší než jejich krajani v tehdejší protektorátu, a zároveň bylo mým cílem, aby si čtenář, stejně jako sami čeští obyvatelé, uvědomili, že tato část byla z hned několika důvodů pro cizí obyvatelstvo naprosto nevhodná. Všechny významné události, které se volyňských Čechů týkaly, jsem se snažil popsat do té míry, aby obsahovali dostatek informací, ale aby také byly srozumitelné.

Výsledkem je tedy práce, která se nijak nesnaží revolucionizovat naše dosavadní znalosti o tomto obyvatelstvu, ale práce, která mapuje příběh volyňských Čechů obohacen a zážitky některých vesnic a rodiny Majevských.

6 POUŽITÁ LITERATURA

1. MARTINKOVÁ, Dagmar. *Na pozvání cara: příběh Čechů na ruské, polské, sovětské a ukrajinské Volyni*.
2. GAZDÍK, Jan. *Byli u vzniku Československa a pak ho i osvobozovali. Neznámé činy volyňských Čechů* [online].
3. VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)* [online].
4. VACULÍK, Jaroslav. *DĚJINY VOLYŇSKÝCH ČECHŮ III. (1945-1948)* [online].
5. NOSKOVÁ, Jana. *Reemigrace a usídlování volyňských Čechů v interpretacích aktérů a odborné literatury*.
6. BINDER, Milan a Daniel KOVÁŘ. *Pětidomí: jak se zrodila a jak vyrostla jedna českobudějovická periferie*.
7. *1943 Volhynian massacre, truth and remembrance* [online].
8. Tadeusz Piotrowski, *Poland's holocaust* [online].
9. Grzegorz Motyka, *Ukraińska partyzantka 1942-1960* [online].
10. Timothy Snyder, *The Reconstruction of Nations* [online].
11. Timothy Snyder, *The Causes of Ukrainian-Polish Ethnic Cleansing*
12. Kronika Českého Malína-Josef Alois Martinovský [online].
13. Jezírko-obce na Volyni-webová stránka www.volynaci.cz
14. KROUPA, Mikuláš. *Pane nezapíjejte mi tatínka, prosil chlapec v Českém Malíně* [online].
15. *The first man-made famine in Soviet Ukraine 1921-1923*-Dr. Roman Serbyn [online].
16. *Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel* [online].
17. Webová stránka *Nezapomeneme-pomstíme!* [online]
18. MOTYKA, Grzegorz. *Volyně 1943: genocidní čistka – fakta, analogie, historická politika*
19. *Popis českých osad na Volyni-obec Kupičov, Věrná stráž, Josef Toman, 8.12. 1950* [online].
20. *Kronika české obce Chomoutu na Volyni-Miroslav Bačovský, osobní archiválie*
21. *Kronika rodiny Majevských*
22. *Slavné dny: 6. 10. 1944 Den překročení hranic na Dukle*. Stream [online].
23. *Pokus banderovců o ústup z Polska přes Československo*. Vojenský historický ústav Praha[online].
24. ŠAJTAR, Jaroslav. *Banderovci: Bojovníci za svobodu i proklínání vrazi. Jaký byl jejich pravý příběh?* *Reflex* [online]. 2022, 7.3.
25. Instytut Pamięci Narodowej, *Wołyń 1943 – rozliczenie*. [online].
26. VLACH, Tomáš. *Před krutostí Banderovců bledly i německé jednotky SS. Přesto je dnes Stepan Bandera oslavován jako hrdina Ukrajiny*. *Reflex* [online]
27. KROUPA, Mikuláš. *Pane nezapíjejte mi tatínka, prosil chlapec v Českém Malíně* [online].
28. GAZDÍK, Jan. *Byli u vzniku Československa a pak ho i osvobozovali. Neznámé činy volyňských Čechů* [online].

7 SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: František Majevský (druhý zprava)

Obr. 2: František Majevský (vlevo)

Obr. 3: Emil Majevský

Obr. 4: Příklad, jak mohla práce Emila vypadat

Obr. 5: Zpráva o Emilově smrti od neznámého vojáka

Obr. 6: Místo Emilova hrobu od neznámého vojáka

Obr. 7: Dukelská pamětní medaile

Obr. 8: Božena Majevská (vlevo) a dcera Helena

Obr. 9: Božena Majevská (vlevo) a dcera Marie

Obr. 10 a 11: Reemigrační průkaz Boženy